

Dr Artur Borcuch

Instytut Zarządzania
Wydział Zarządzania i Administracji
Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Kochanowskiego w Kielcach

SEPA – następny etap w integracji europejskiego rynku płatności po wprowadzeniu waluty euro

Wprowadzenie

Od momentu wprowadzenia banknotów i monet euro w 2002 r. konsumenci mogą płacić jedną walutą w całej strefie euro. Następnym etapem w integracji rynku płatności staje się tworzenie takich warunków, w których konsument będzie miał możliwość dokonania płatności bezgotówkowych w całej strefie euro, korzystając z jednego rachunku. Rachunek ten będzie oparty na takich samych podstawowych zasadach, bez względu na kraj, w którym konsument się znajduje. System umożliwiający takie działania to Jednolity Obszar Płatności w Euro – SEPA (ang. *Single Euro Payments Area*).

Projekt SEPA ma istotne wsparcie ze strony Europejskiego Banku Centralnego, który akceptuje proces przemian i dążenie do tworzenia wspólnego, dynamicznego otwartego rynku, na którym pieniądź może przepływać szybko i bezpiecznie, stymulując wzrost gospodarczy.

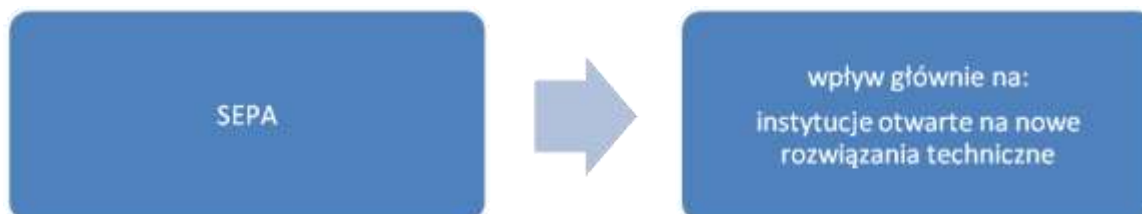
Celem artykułu jest:

- prezentacja systemu SEPA w kontekście interesariuszy jego funkcjonowania,
- charakterystyka instrumentów płatniczych SEPA,
- charakterystyka regulacji prawnych na których opiera się system SEPA,
- prezentacja kosztów i korzyści z działania SEPA.

Perspektywy SEPA

Zmiany związane z SEPA są niezbędne dla dalszej integracji rynku płatności w Europie. Jednolity obszar płatności w euro przyniesie istotne korzyści gospodarcze m.in. poprzez wspieranie rozwoju konkurencji i innowacyjności. Można zatem sądzić, że na zintegrowanym rynku płatności najwięcej skorzystają instytucje gotowe do przyjęcia nowych rozwiązań technicznych i oferujące klientom dodatkowe usługi (rys.1). W ujęciu makroekonomicznym wskazuje się, że w zintegrowanej gospodarce potrzebne jest spojrzenie, które pozwala na zapewnienie bezpieczeństwa i efektywności płatności detalicznych na poziomie odpowiadającym najlepszym systemom krajowym¹. Można zatem stwierdzić, iż wprowadzenie euro było niezwykle istotnym osiągnięciem w Europie, ale system SEPA jest niezbędny, jeżeli chcemy posiadać nowoczesny i efektywny rynek płatności w euro².

Rys. 1. Wpływ SEPA na gospodarkę.

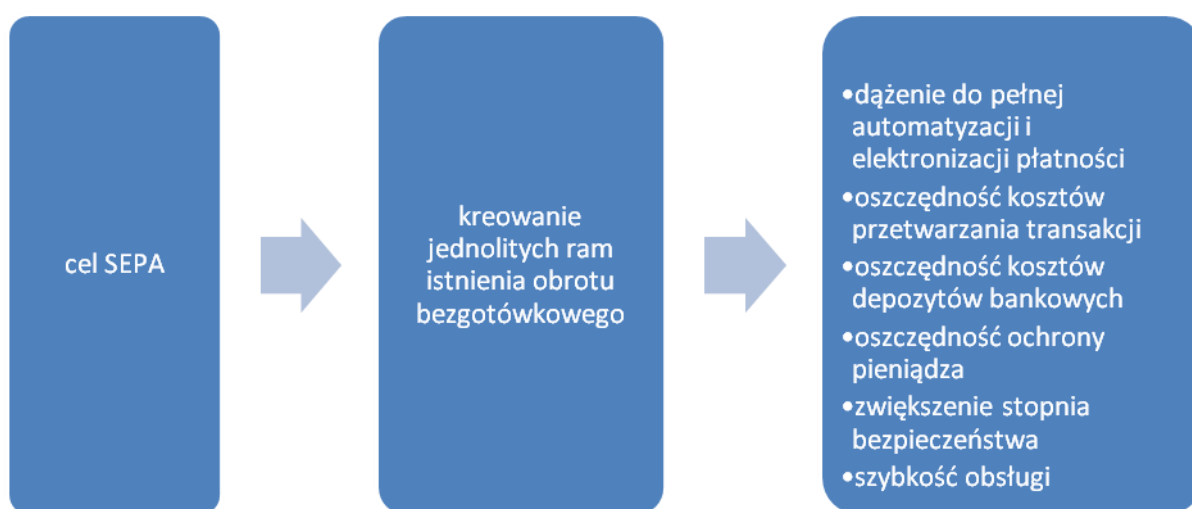
Źródło: Opracowanie własne na podstawie: J.-C. Trichet, *Słowo wstępne*, [w:] *Jednolity obszar płatności w euro (SEPA). Zintegrowany rynek płatności detalicznych*, Europejski Bank Centralny 2006, s. 5.

¹ J.-C. Trichet, *Słowo wstępne* [w:] *Jednolity obszar płatności w euro (SEPA). Zintegrowany rynek płatności detalicznych*, Europejski Bank Centralny 2006, s. 5.

² B. Flismark, *SEPA Migration – With an End Date*, gtnews.com, stan z 21 października 2008.
<http://www.gtnews.com/article/7439.cfm>.

Podkreślenia wymaga również fakt, iż przedsięwzięcie SEPA ma na celu stworzenie jednolitego, zintegrowanego środowiska płatności w euro, zgodnego i spójnego z Unią Gospodarczą i Walutową oraz Strategią Lizbońską³. SEPA tworzy ujednoczone ramy istnienia obrotu bezgotówkowego, promując pełną automatyzację i elektronizację płatności. Oznacza zatem odejście od płatności gotówkowych, a co za tym idzie, znaczne obniżenie kosztów przetwarzania transakcji, depozytów bankowych, ochrony pieniądza, zwiększenie stopnia bezpieczeństwa oraz szybkości obsługi. Po wprowadzeniu SEPA praktyki krajowe, które są specyficzne dla każdego rynku lokalnego, staną się bardziej spójne⁴. Celem SEPA jest zatem zacieśnienie integracji europejskiej dzięki stworzeniu konkurencyjnego i innowacyjnego rynku płatności detalicznych w euro, który pozwoli na podwyższenie jakości usług płatniczych i zwiększenie efektywności produktów płatniczych przy równoczesnym zastosowaniu tańszych sposobów dokonywania płatności⁵. Bardziej szczegółowo cel SEPA prezentuje rysunek 2.

Rys. 2. Cel SEPA.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Jednolity obszar płatności w euro (SEPA). Zintegrowany rynek płatności detalicznych*, Europejski Bank Centralny 2006, s. 7.

Trzeba wyraźnie podkreślić, że klienci banków z jednej strony oczekują, że usługa zostanie dostarczona szybko, z drugiej, że koszty wykonania tej usługi będą niskie, z trzeciej zaś, że zasady będą jasne i proste (rys. 3). Warto dodać, że wymagania klientów rosną wraz ze wzrostem ubankowienia społeczeństwa, popularyzacją wiedzy, większym zastosowaniem nowoczesnych technologii, ale również wzrostem świadomości przysługujących praw i ich ochrony (rys. 4). SEPA jest odpowiedzią na wzrastające oczekiwania konsumentów i jednocześnie stanowi rozwiązanie dotychczasowych problemów w obszarze rynku usług płatniczych⁶.

³ *Jak urzeczywistnić Jednolity Obszar Płatności w Euro (SEPA)*, SEPA POLSKA, Związek Banków Polskich, tłumaczenie dokumentu Europejskiej Rady ds. Płatności pt. *Making SEPA a Reality*, Warszawa 2006, s. 2.

www.zbp.pl/photo/sepa/Jak_urzeczywic_SEPA.pdf

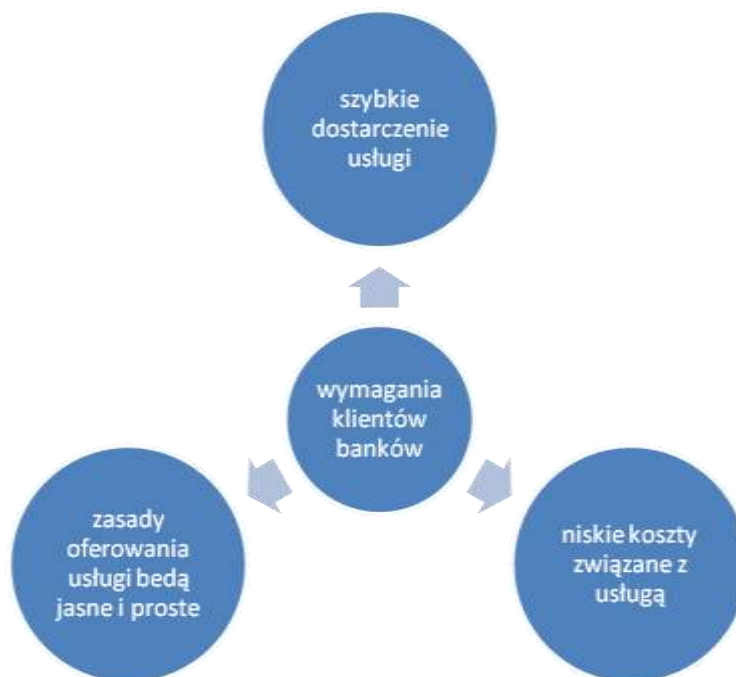
⁴ R. Kaszubski, D. Duziak, *Jednolity Obszar Płatności w Euro – SEPA. Wpływ zmian na rynku płatności na użytkowników usług płatniczych*, SEPA POLSKA, Związek Banków Polskich, Warszawa 2008, s. 46.

http://www.sepapolska.pl/files/SEPA_dla_konsumenta.pdf

⁵ *Jednolity obszar płatności w euro (SEPA). Zintegrowany rynek płatności detalicznych*, Europejski Bank Centralny 2006, s. 7.

⁶ R. Kaszubski, D. Duziak, *Jednolity Obszar Płatności w Euro – SEPA. Wpływ zmian na rynku płatności na użytkowników...*, op. cit., s. 46.

Rys. 3. Wymagania klientów banków.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: R. Kaszubski, D. Duziak, *Jednolity Obszar Płatności w Euro – SEPA. Wpływ zmian na rynku płatności na użytkowników...*, op. cit., s. 46.

Rys. 4. Czynniki wpływające na wymagania klientów w zakresie usług świadczonych przez banki.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: R. Kaszubski, D. Duziak, *Jednolity Obszar Płatności w Euro – SEPA. Wpływ zmian na rynku płatności na użytkowników...*, op. cit., s. 46.

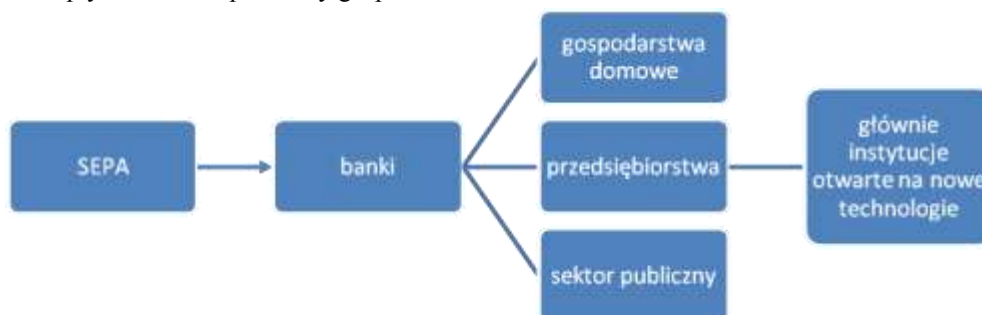
SEPA jest wyzwaniem w pierwszej kolejności dla sektora bankowego⁷. Na przemyśle bankowym ciąży duża odpowiedzialność za dostarczenie produktów SEPA, w szczególności nowych instrumentów płatniczych. To od nich zależy rozwój i utrzymanie zyskownych modeli biznesowych, które są kompatybilne z SEPA. Tak naprawdę, ekonomia skali, zwiększona konkurencja i większa efektywność wpłyną nie tylko na dochody banków, ale również na ich koszty⁸. Natomiast na późniejszym etapie SEPA wpłynie na obywateli (gospodarstwa domowe), przedsiębiorstwa i sektor publiczny w Europie⁹ (rys. 5).

⁷ B. Flismark, *op.cit.*

⁸ *Towards a Single Euro Payment Area. Objectives and Deadlines*, Fourth Progress Report, European Central Bank, February 2006, s. 4.

⁹ B. Flismark, *op.cit.*

Rys. 5. Wpływ SEPA na podmioty gospodarcze.

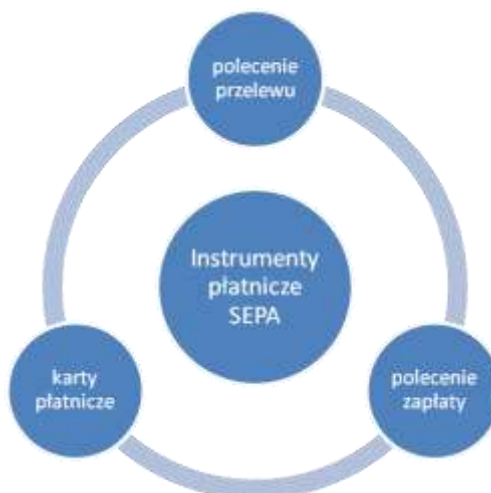
Źródło: Opracowanie własne.

Zainteresowanie banków systemem SEPA wynika z faktu, że instytucje te muszą przekształcić i dostosować swoje systemy do nowych, wspólnych standardów technicznych oraz uruchomić instrumenty płatnicze SEPA (rys. 6). Tymi instrumentami są:

- Polecenie Przelewu SEPA – 28 stycznia 2008 r. wystartował System Polecenia Przelewu SEPA. Jego uczestnikami są banki z całej Europy, które dostosowały się do zasad wykonywania przelewów SEPA,
- Polecenie Zapłaty SEPA – do wdrożenia Polecenia Zapłaty SEPA wymagane jest dostosowanie prawa krajowego do dyrektywy o usługach płatniczych co ma nastąpić do dnia 1 listopada 2009 r.,
- Karty Płatnicze SEPA – 1 stycznia 2008 r. rozpoczął się okres przejściowy przeznaczony dla dostosowywania kart płatniczych do zasad SEPA. Po jego zakończeniu, 31 grudnia 2010 r., wszystkie karty płatnicze będą musiały być zgodne z SEPA.

Założenie projektu SEPA jest następujące: do końca 2010 r. ma zostać osiągnięta pełna migracja systemów krajowych do systemu SEPA. Oznacza to, iż wraz z początkiem 2011 r. czysto krajowe, wewnętrzne instrumenty przestaną istnieć¹⁰. Warto zaznaczyć, iż środowiskiem działania SEPA jest obrót bezgotówkowy pieniądza (rys. 7), z kolei obszar działania SEPA stanowią państwa członkowskie UE wraz z Islandią, Norwegią, Lichtensteinem oraz Szwajcarią (rys. 8).

Rys. 6. Instrumenty płatnicze SEPA.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: R. Kaszubski, D. Duziak, *Jednolity Obszar Płatności w Euro – SEPA. Wpływ zmian na rynku płatności na podmioty...*, op. cit. s. 4–5.

¹⁰ R. Kaszubski, D. Duziak, *Jednolity Obszar Płatności w Euro – SEPA. Wpływ zmian na rynku płatności na podmioty prowadzące działalność gospodarczą*, SEPA POLSKA, Związek Banków Polskich, Warszawa 2008, s. 4–5.
http://www.sepapolska.pl/files/Wp322;yw_SEPA_i_PSD_na_podmioty_prowadz261;ce_dzia322;alno347;263;_gospodarcz261;.pdf

Częścią wspólną Polecenia Przelewu SEPA i Polecenia Zapłaty SEPA są standardy zgodne z globalnym standardem UNIFI ISO 20022. Standardy te oparte są na notacji xml. Znacznie ułatwiają wymianę danych, integrację systemów, czy też, jak przyjęło się określać, interoperacyjność systemów. Zostały one opracowane przez SWIFT i zapewniają End-to-End STP, umożliwiając przetwarzanie płatności bez ingerencji manualnej, czyli w pełni automatycznie¹¹. środowisko

Rys. 7. Obrót bezgotówkowy jako przestrzeń funkcjonowania SEPA.

Źródło: Opracowanie własne.

Rys. 8. Obszar oddziaływania SEPA.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: P. Łysakowski, SEPA – jednolity obszar płatności w euro, „Bank i Kredyt” 2007, nr 11–12, dodatek: Integracja rynków finansowych w Unii Europejskiej od A do Z, s. 8.

Korzystanie z instrumentów SEPA wymaga jednak posiadania rachunku bankowego. Identyfikacja rachunku bankowego w SEPA dokonywana jest za pomocą identyfikatora IBAN. W Polsce numery rachunków – NRB (numer rachunku bankowego) – są zgodne z IBAN, więc wystarczy je tylko poprzedzić literami PL. Z kolei identyfikacja banku odbywa się na podstawie wykorzystywanego w SWIFT identyfikatora BIC. Warto na koniec zauważyć, że wbrew dotychczasowej praktyce rozwiązań paneuropejskich przy projekcie SEPA nie podnosi się kwestii ograniczeń kwotowych¹².

Dyrektywa o Usługach Płatniczych

Dyrektywa o Usługach Płatniczych na Rynku Wewnętrznym (Payment Services Directive – PSD) jest aktem prawa unijnego regulującym i harmonizującym rynek płatności. Prace nad dyrektywą zapoczątkowano w 2005 r., natomiast sama dyrektywa weszła w życie w grudniu 2007 roku. Z kolei państwa członkowskie zobowiązane są do przystosowania prawa krajowego do przepisów dyrektywy w terminie najpóźniej do listopada 2009 r.¹³. Na uwagę zasługuje fakt, iż data

¹¹ M. Szymański, *Konsekwencje wprowadzenia poleceń przelewu i zapłaty w standardzie SEPA*, „Zeszyty BRE-Bank CASE” 2007, nr 90, s. 24.

¹² *Ibidem*, s. 24–25.

¹³ R. Kaszubski, D. Duziak, *Jednolity Obszar Płatności w Euro – SEPA. Wpływ zmian na rynku płatności na podmioty...*, *op. cit.*, s. 22.

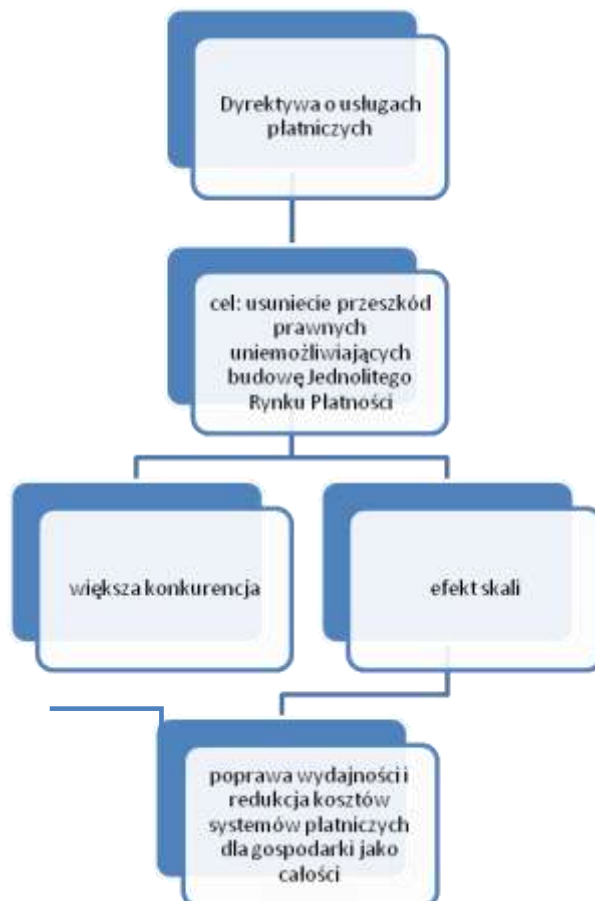
ta jest warunkiem uruchomienia Polecenia Zapłaty SEPA. Współzależności między PSD a SEPA można określić następująco:

- SEPA potrzebuje PSD, ale nie odwrotnie;
- zakres PSD jest większy od zakresu SEPA w odniesieniu do: a) walut, ponieważ obejmuje wszystkie waluty UE, a nie tylko euro; b) instrumentów płatniczych, ponieważ obejmuje wszystkie instrumenty obecne i przyszłe (zgodne z SEPA), a nie tylko instrumenty SEPA¹⁴.

Podkreślenia wymaga fakt, że SEPA obejmuje tylko płatności w euro, a obecnie te wolumeny to około 70% wszystkich płatności w UE. Oczywiście ten procent wzrośnie w przyszłości, gdy więcej państw członkowskich przyjmie euro. Z tych powodów szybkie wdrożenie PSD ma kluczowe znaczenie dla sukcesu SEPA¹⁵.

Celem dyrektywy jest harmonizacja wymogów, które muszą być spełnione przez wszystkie podmioty świadczące usługi płatnicze, co pozwoli na utworzenie równorzędnych warunków na rynku i wzrost konkurencyjności (rys. 9). Dyrektywa wprowadza także jednolite zasady co do zakresu informowania konsumentów o świadczonych usługach płatniczych, jak również precyzuje podstawowe prawa i obowiązki użytkowników oraz dostawców usług płatniczych. Dyrektywa jest również podstawą tworzenia ram prawnych dla SEPA poprzez ujednoczenie zróżnicowanych wymogów prawnych obowiązujących w poszczególnych krajach¹⁶.

Rys. 9. Efekty gospodarcze implementacji dyrektywy o usługach płatniczych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: R. Kaszubski, D. Duziak, *Jednolity Obszar Płatności w Euro – SEPA. Wpływ zmian na rynku płatności na podmioty...*, op. cit., s. 22–23.

¹⁴ A. Tochmański, *Rola banku centralnego we wprowadzaniu SEPA*, „Zeszyty BRE-Bank CASE” 2007, nr 90, s. 10.

¹⁵ R. Kaszubski, D. Duziak, *Jednolity Obszar Płatności w Euro – SEPA. Wpływ zmian na rynku płatności na podmioty...*, op. cit., s. 25.

¹⁶ P. Łysakowski, *SEPA – jednolity obszar płatności w euro*, „Bank i Kredyt” 2007, nr 11–12, dodatek: *Integracja rynków finansowych w Unii Europejskiej od A do Z*, s. 6.

Korzyści z implementacji dyrektywy powinni dostrzec przede wszystkim konsumenci, ponieważ obecnie ponad 30% kosztów operacyjnych banków wiąże się z usługami płatniczymi. Koszty te obciążają właśnie klientów. W Polsce podstawowe koszty bankowe wynoszą 101 euro rocznie, natomiast dla porównania w Holandii 34 euro. Jest to bardzo ważny argument potwierdzający ideę Jednolitego Systemu Płatności w Euro. Dodatkowo, dzięki integracji rynków obywatele mieszkający w państwie członkowskim będą mogli dokonywać w sposób łatwy i tani zakupów towarów i usług w innym państwie, np. przez Internet. Zmiany odczują również wypłacający pieniądze z zagranicznych bankomatów ze względu na obniżenie prowizji¹⁷.

Dyrektywa o usługach płatniczych wprowadza zamknięty katalog podmiotów, które po wejściu w życie przepisów implementujących dyrektywę będą wyłącznie uprawnione do świadczenia usług płatniczych. Należą do nich:

- instytucje kredytowe,
- instytucje pieniądza elektronicznego,
- pocztowe instytucje giro,
- instytucje płatnicze,
- w pewnych szczególnych przypadkach i zakresie – Europejski Bank Centralny, krajowe banki centralne, państwa członkowskie UE i ich samorzady terytorialne.

Należy zauważyć, że instytucje płatnicze stanowią nową kategorię podmiotów świadczących usługi płatnicze ustanowioną przez niniejszą dyrektywę. W wersji przyjętej przez Komisję Europejską dyrektywa zakładała, że instytucją płatniczą może być osoba fizyczna lub prawna, która uzyska stosowne zezwolenie od właściwego organu nadzoru na świadczenie i wykonywanie usług płatniczych na terytorium UE oraz zostanie wpisana do rejestru instytucji płatniczych. Na etapie prac w Radzie UE większość państw członkowskich opowiedziała się za ograniczeniem możliwości świadczenia usług płatniczych w formie instytucji płatniczej do osób prawnych.

Podsumowując, należy stwierdzić, że ustawodawstwo europejskie do tej pory opierało się na regulacji poszczególnych instrumentów płatniczych (np. dyrektywa w sprawie pieniądza elektronicznego). Dyrektywa proponuje całkowicie odmienne podejście w tym zakresie, odchodząc od regulacji instrumentu na rzecz uregulowania usługi. Jest to ważne założenie przyjęte przy tworzeniu projektu dyrektywy, krytykowane jednak często przez przedstawicieli sektora usług płatniczych. O ile łatwo zgodzić się co do oryginalności tego założenia, to należy przyznać, że stworzenie wspólnej regulacji dla instrumentów płatniczych o tak różnym charakterze, jak instrumenty uznaniowe i instrumenty obciążeniowe jest sporym wyzwaniem¹⁸.

Interesariusze SEPA

Rocznie w Eurosystemie przetwarzanych jest 50 mld detalicznych transakcji elektronicznych i około 2–4 razy więcej transakcji gotówkowych. Ta olbrzymia liczba generowana jest przez około 310 mln obywateli, 16–18 mln małych i średnich przedsiębiorców, w tym 7–8 tys. banków, 4,5 mln punktów sprzedaży i 240 tys. bankomatów. Pod względem rozmiaru rynku koszty migracji dla banków mają znaczenie podstawowe. Jednak długoterminowa wydajność i wzrost konkurencji są nie mniej istotne i ostatecznie zrekompensują początkowe wydatki w stopniu większym, niż jest oczekiwany¹⁹.

Uszczegóławiając zagadnienia związane z kartami płatniczymi SEPA, należy wskazać, że obecnie w obszarze Eurosystemu w obiegu pozostaje ponad 350 mln kart, za pomocą których rocznie wykonuje się 12 bilionów transakcji płatniczych oraz 6 bilionów wypłat z bankomatów. Transakcje kartami płatniczymi stanowią 43% wszystkich transakcji bezgotówkowych, dokonywanych na obszarze Unii Europejskiej (rys. 10). Jednak rynek kartowy w Europie uważany jest mimo wszystko za nieefektywny, ponieważ charakteryzuje się dużym stopniem fragmentacji:

- systemów,
- standardów,
- praktyki,
- infrastruktury technicznej.

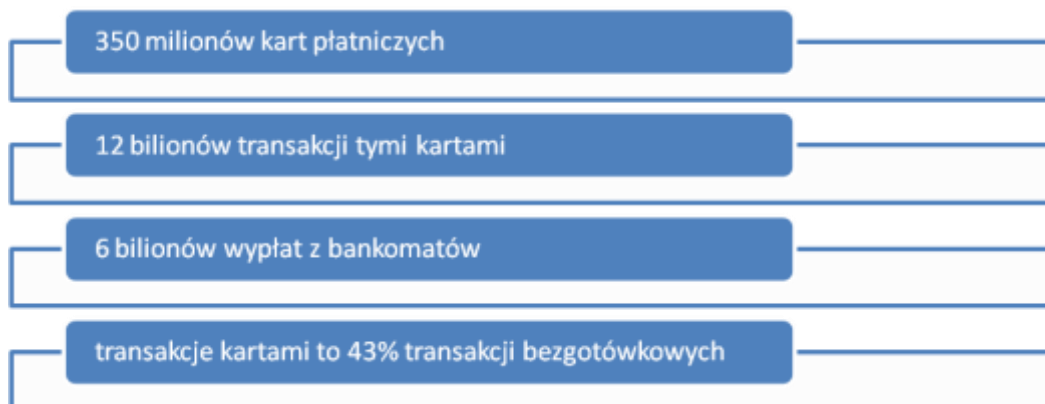
¹⁷ *Jeden rachunek bankowy dostępny w całej Europie*, „Gazeta Prawna” z 14 maja 2007 r.

¹⁸ M.M. Skarbek, *Regulacja usług płatniczych*, „Gazeta Bankowa” z 21 lipca 2007 r.

¹⁹ *Jak urzeczywistnić Jednolity Obszar Płatności w Euro...*, *op. cit.*, s. 10–11.

Powyższą sytuację ma zmienić SEPA²⁰.

Rys. 10. Strefa euro – karty płatnicze (2006 r.).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Jak urzeczywistnić Jednolity Obszar Płatności w Euro...*, *op.cit.*, s. 10–11.

W idealnym wariantcie każdy obywatel powinien mieć możliwość korzystania ze swojej karty płatniczej w każdym obszarze strefy euro²¹. Dla SEPA dużym wyzwaniem jest poradzenie sobie z kwestią alokacji opłat za płatności kartowe. Nerozwinięcie tego problemu może spowodować, że projekt SEPA będzie dużo droższy, niż się to planuje. Będzie to wielkim problemem dla biznesu europejskiego, dla całej ekonomii oraz dla obywateli w Europie²².

Koszty dostosowania do SEPA są różnie oceniane (tab. 1). W 2007 r. Andersen oszacował je na co najmniej na 3 mld euro w ciągu kolejnych kilku lat, zwracając uwagę przede wszystkim na koszty wymiany infrastruktury oraz koszty dostosowania systemów. Z kolei CapGemini oszacował koszty dostosowania na 5 mld euro, przy czym zaznaczono, że na zmianach będą zarabiać dostawcy systemów informatycznych, software, integratorzy. Stracą natomiast banki, które będą musiały szukać nowych przychodów w innowacyjności, w wejściu na inne rynki lub, niestety, część kosztów przerzucą na klientów detalicznych, którzy dzisiaj w wielu krajach nie płacą za usługi bankowe. Wiele banków wymieni też swoje platformy, co może stać się zarysem konsolidacji sektora bankowego i firm przetwarzających transakcje płatnicze. Proces dostosowywania może spowodować spowolnienie innowacji w sektorze, co, z jednej strony, może zmusić banki do zastępowania utraty przychodów nowymi produktami, z drugiej zaś – może spowodować spowolnienie innowacji w produktach dla klientów w wyniku zbyt dużego skoncentrowania się banków na dostosowywaniu swoich platform i produktów do systemu SEPA²³.

Tab. 1. Koszty implementacji SEPA na podstawie prognoz wybranych ośrodków badawczych.

	Koszt min.	Koszt max.
Accenture/PSE Consulting (2006)	3	>8
Boston Consulting Group (2005)	0,5	5
Eurogroup/FBF (2007)	9,1	12
TowerGroup (2005)	8	8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: H. Schmiedel, *The economic impact of the single euro payments area*, „European Central Bank. Occasional Paper Series” 2007, No 71, s. 10.

²⁰ R. Kaszubski, D. Duziak, *Jednolity Obszar Płatności w Euro – SEPA. Wpływ zmian na rynku płatności na użytkowników...*, *op. cit.*, s. 18.

²¹ *The Eurosystem's view of a "SEPA for cards"*, European Central Bank, November 2006, s. 2.

²² X. Durieu, *SEPA Must Face Facts on the Interchange Fee*, *gtnews.com*, stan z 30 września 2008. <http://www.gtnews.com/article/7414.cfm>

²³ J. Diemko, *SEPA i karty*, „Zeszyty BRE-Bank CASE” 2007, nr 90, s. 20.

Podsumowanie

SEPA to następny etap w integracji gospodarczej po wprowadzeniu waluty euro. Zaangażowanie Parlamentu, Komisji Europejskiej oraz Europejskiego Banku Centralnego w ten projekt powoduje, że nie ma możliwości wycofania się z niego w Europie. Wprowadzenie SEPA skutkuje jednak określonymi kosztami. Zazwyczaj mechanizm ponoszenia kosztów był taki, że banki przenosiły je na klientów, podnosząc opłaty za oferowane usługi. W tym przypadku jest to jednak niemożliwe. SEPA ma służyć przede wszystkim klientom poprzez obniżenie prowizji i ułatwienie dostępu do usług na terenie Europy, choć dotyczy przede wszystkim Eurosystemu. Jednak działanie SEPA wiąże się nie tylko z pracami administracyjnymi. Dużym wsparciem w tym zakresie jest również dyrektywa o usługach płatniczych. Te wszystkie elementy powodują, że w Europie bardzo szybko następuje nadrabianie zaległości w zakresie płatności detalicznych. Wspólna waluta euro oraz uruchomiony w tym czasie system płatności wysokokwotowych TARGET do dwa ważne elementy w systemie płatniczym, jednak bez działania sprawnego systemu płatności detalicznych SEPA pełna integracja gospodarcza nie jest możliwa.

Literatura:

- Diemko J., *SEPA i karty*, „Zeszyty BRE-Bank CASE” 2007, nr 90.
- Durieu X., *SEPA Must Face Facts on the Interchange Fee*, gtnews.com, stan z 30 września 2008. <http://www.gtnews.com/article/7414.cfm>
- Flismark B., *SEPA Migration – With an End Date*, gtnews.com, stan z 21 października 2008. <http://www.gtnews.com/article/7439.cfm>
- Jak urzeczywistnić Jednolity Obszar Płatności w Euro (SEPA)*, SEPA POLSKA, Związek Banków Polskich, tłumaczenie dokumentu Europejskiej Rady ds. Płatności pt. *Making SEPA a Reality*, Warszawa 2006, www.zbp.pl/photo/sepa/Jak_urzeczywic_SEPA.pdf
- Jeden rachunek bankowy dostępny w całej Europie*, „Gazeta Prawna” z 14 maja 2007.
- Jednolity obszar płatności w euro (SEPA). Zintegrowany rynek płatności detalicznych*, Europejski Bank Centralny 2006.
- Kaszubski R., Duziak D., *Jednolity Obszar Płatności w Euro – SEPA. Wpływ zmian na rynku płatności na użytkowników usług płatniczych*, SEPA POLSKA, Związek Banków Polskich, Warszawa 2008. http://www.sepapolska.pl/files/SEPA_dla_konsumenta.pdf
- Kaszubski R., Duziak D., *Jednolity Obszar Płatności w Euro – SEPA. Wpływ zmian na rynku płatności na podmioty prowadzące działalność gospodarczą*, SEPA POLSKA, Związek Banków Polskich, Warszawa 2008. http://www.sepapolska.pl/files/Wp322;yw_SEPA_i_PSD_na_podmioty_prowadz261;ce_dzia322;alno347;263;_gospodarcz261;.pdf
- Łysakowski P., *SEPA – jednolity obszar płatności w euro*, „Bank i Kredyt” 2007, nr 11–12, dodatek: *Integracja rynków finansowych w Unii Europejskiej od A do Z*.
- Schmiedel H., *The economic impact of the single euro payments area*, „European Central Bank. Occasional Paper Series” 2007, No 71.
- Skarbek M.M., *Regulacja usług płatniczych*, „Gazeta Bankowa” z 21 lipca 2007 r.
- Szymański M., *Konsekwencje wprowadzenia poleceń przelewu i zapłaty w standardzie SEPA*, „Zeszyty BRE-Bank CASE” 2007, nr 90.
- The Eurosystem’s view of a „SEPA for cards”*, European Central Bank, November 2006.
- Tochmański A., *Rola banku centralnego we wprowadzaniu SEPA*, „Zeszyty BRE-Bank CASE” 2007, nr 90.
- Towards a Single Euro Payment Area. Objectives and Deadlines*, Fourth Progress Report, European Central Bank, February 2006.
- Trichet J.-C., *Słowo wstępne*, [w:] *Jednolity obszar płatności w euro (SEPA). Zintegrowany rynek płatności detalicznych*, Europejski Bank Centralny 2006.